

NHẤT TỰ VI SƯ, BÁN TỰ VI SƯ

PGS.TS PHẠM VĂN TÌNH

Đây là một tục ngữ rất quen thuộc trong xã hội. Tục ngữ này có gốc Hán, đọc theo âm Hán - Việt. Chiết tự từng thành tố, ta có: nhất = một, tự = chữ, vi = là, bán = nửa, sư = thầy. Nghĩa đen của câu này là "Một chữ là thầy, nửa chữ (cũng) là thầy". Hàm ý của nó nhằm nhắc nhở mỗi chúng ta về đạo thầy trò ở đời. Rằng "chúng ta phải biết ơn người dìu dắt, dạy dỗ mình, dù chỉ là điều nhỏ nhặt nhất".

Nhưng phải chăng, câu tục ngữ trên đã được xây dựng trên một lối nói hơi ngoa ngôn, cường điệu? Bởi ta đi học là để thu nhận một hệ thống kiến thức rất rộng, đủ để thành nghề, thành tài. Tri thức có thể ít, có thể nhiều. Song với "nhất tự (một chữ)" và "bán tự (nửa chữ)" có lẽ chẳng thành cái gì cả. Người xưa còn có câu Tự vi sư (Chữ làm ra thầy). Thấy thực sự phải chứa trong đầu cả một "biển" chữ. Ta học thầy, chỉ ít cũng phải được

truyền dạy một khối lượng cơ bản của cái "biển chữ" ấy mới "đắc đạo".

Có một giai thoại liên quan đến xuất xứ của câu nói này. Số là vào đời nhà Đường, có một nhà sư tên là Tế Kí, ham thích làm thơ. Ông cũng là người cẩn trọng, chịu khó chăm chút, "thôi xao" từng con chữ. Một lần, ông làm một bài thơ nhan đề Mai sớm theo thể ngũ ngôn. Trong bài có đoạn: Thôn trước trong tuyết dày / Đem qua mấy cành (hoa) nở. Tế Kí làm xong liền đem bài thơ đến thỉnh giáo một người bạn tên là Trịnh Cốc. Trịnh Cốc xem đi xem lại mấy lần, rồi nói: "Mấy cành không đủ biểu hiện được cái ý "sớm". Tốt nhất là chừa chữ "mấy" thành "một" thì hay hơn". Tế Kí nghe xong rất phục, liền chừa "mấy cành" thành "một cành". Bài thơ đọc lên ai cũng khen hay. Từ đó, người ta gọi Trịnh Cốc là "ông thầy chừa một chữ" (theo Từ điển thành ngữ, điển

cổ Trung Quốc, Lê Huy Tiêu dịch, NXB Khoa học xã hội, 1993). Thực tế ở đời, không hiếm những trường hợp "thầy một chữ". Bởi có khi người ta chỉ thêm, bớt, hoặc thay đổi cho tác giả một từ nhỏ thôi cũng làm giá trị ngữ nghĩa của câu văn khác hẳn.

Câu chuyện trên có lẽ chính là xuất phát điểm làm nên tục ngữ Nhất tự vi sư, bán tự vi sư. Nhưng ngẫm sâu xa hơn, bản chất vấn đề còn bắt nguồn từ nền tảng triết lí của Đạo Khổng, vốn coi trọng Tam cương (vua - tôi, thầy - trò, cha - con), Ngũ thường (Nhân - Nghĩa - Lễ - Trí - Tín). Dân tộc ta tiếp thu một phần tinh hoa truyền thống đó. Tục ngữ Nhất tự vi sư, bán tự vi sư chứa đựng cả một quan niệm sâu sắc của dân gian về sự học, về đạo thầy trò. Bất kì ai, đã là học trò thì cần phải học bắt đầu từ những kiến thức sơ đẳng nhất. Có thế thì họ mới có cơ sở để tiếp tục mở mang kiến thức cao hơn

để đi xa hơn. Hơn nữa, điều này (và mới là điều quan trọng nhất), người thầy luôn luôn là một đối tượng cần phải tôn kính. Thầy phải là người cao hơn một bậc về tri thức, về tư cách, về tầm nhìn. Không có thầy, chúng ta khó có cơ hội trau dồi, tiến bộ mọi mặt để lớn lên “thành người” và “thành tài”.

Câu Tiên học lễ, hậu học văn như một khẩu hiệu treo trang trọng ở mỗi cổng trường cũng có ý nhắc nhở chúng ta cần có thái độ ứng xử sao cho đúng, cho “phải đạo” với mọi người quanh ta, trong đó đặc biệt là đối với thầy cô. Trong học đường, điều trước hết phải rạch ròi: Thầy ra thầy, trò ra trò. Lòng kính trọng thầy cô là một biểu hiện cao nhất của niềm tin và tình yêu của học trò trên con đường trau dồi học vấn. Không thầy đồ mấy làm nên. Có ai trên đời này giỏi giang, thành đạt mà lại không nhờ bàn tay diu dặt của

những người thầy đích thực không?

Có lẽ không ít học sinh các em đã từng đọc cuốn Núi đồi và thảo nguyên của nhà văn Xô viết Ch. Aimatốp. Chắc hẳn các em không thể quên truyện “Người thầy đầu tiên” với những tình tiết vô cùng cảm động. Trong truyện, nhân vật Đuysen trong mắt cô học trò Antunai (sau này đã trở thành một viện sĩ) không chỉ là một người thầy mà còn là một người cha, người anh, người bạn vô cùng đáng yêu và đáng kính. Bác Hồ

kính yêu của chúng ta cũng từng tôn Đại văn hào Nga L. Tônxtôi là bậc thầy khi còn bôn ba ở Pháp, Người tình cờ đọc một truyện ngắn rất hay của ông. Bởi ngay sau đó, Bác đã có cảm hứng và kinh nghiệm để viết ngay một truyện ngắn cho mình. Thực tế cuộc sống chúng ta còn bắt gặp không ít những người thầy đáng quý. Họ có thể trực tiếp dạy ta trên bục giảng. Hoặc họ chỉ là một người bình thường, đôi lần chỉ giáo cho ta những

điều mắc mớ mà nếu không có họ, ta không thể nào “gỡ” được. Đó là những tấm gương, những bài học để chúng ta noi theo. Nhất tự vi sư, bán tự vi sư là câu nói làm thấm thía hơn những bài học đó. Ngày xưa đã thế và ngày nay vẫn thế, các em ạ.

